

Het verhaal van de heeren van Putten

Geschreven door Francien in 't Veld-van Putten, juni 2020

OP DE BONNEFOOI NAAR LEEUWARDEN

Als kind wist je dat: in een laatje van de linnenkast, in de slaapkamer van mijn ouders, daar lagen naast hun trouwboekje, de portemonnee en de twee Elfsteden-kruisjes van mijn vader. Mijn ouders zijn in oktober 1946 getrouwd, mijn moeder wist weinig van zijn schaatsstochten. Ik had zo graag zijn schaatsverhalen gehoord, ik was elf toen mijn vader overleed. Daarom ben ik in 1996 op bezoek gegaan bij zijn broer, mijn oom Ton, met wie hij er altijd op de schaats op uittrok.

Mijn tante Mies wist over het bestaan van een interview met mijn vader en zijn broer in een lokale krant. Dat artikel heb ik gevonden in het archief van de Bussumsche Courant. En nog steeds, vooral als het gaat vriezen, komt de vraag “wie was mijn vader?” weer naar boven. Daarom heb ik gedacht het verhaal van papa en oom Ton op papier te zetten. Daarbij heb ik ook graag gebruik gemaakt van het artikel in de Bussumsche Courant. En ook heeft mijn broer Joost de tekst nog nage-lopen en waar nodig verbeterd en aangepast, waarvoor mijn dank.

Thuis in Bussum is de ontvangst zoals altijd hartelijk, en zit oom Ton al snel op z'n praatstoel.

“De winter van '39-'40 was een flink koude”, herinnert hij zich nog goed. Van 16 december tot 21 februari waren er 58 vorstdagen.

“Ik (oom Ton van Putten) had een tandartsenpraktijk in ons ouderlijk huis aan de Lindelaan 5 in Bussum en Herman, mijn broer (en dus mijn vader) werkte als architect bij Andriesen in Hilversum. Je vader was een goede schaatser, met een mooie Hollandse, lange slag, tegenover de korte in Friesland. Hij had ooit met de kernploeg voor de Olympische spelen meegetraind, maar kon dat met zijn werk en studie niet goed combineren.

(Herman onderhield het ouderlijk gezin, omdat grootvader Van Putten zijn werk in de crisisjaren had verloren, zo vertelt oom Ton).

Samen waren we in Bussum lid van gym club Thor “Tot heil onze ribbenkast”, het was vooral een gezellige vriendenclub.

We scheelden vijf jaar: je vader is van februari 1905 en ik van juli 1910.

We deden heel veel samen: skiën, zeilen, ook muziek maken, hij speelde piano, ik cello. Zus zong, en Leo speelde knars-piep-boem (viool).

Er werd eerst gevoetbald bij VIC (Voetbal Ignatius College, in Amsterdam) en later gehockeyd. Herman was vooral iemand met spelinzicht, hij maakte toen al schema's en schreef schriften vol met spel-tactiek (die heeft mijn broer Joost van Putten). Als we met Heren 1 van Be Fair op zondagochtend voor een wedstrijd verzamelden, dan lichtte Herman de te volgen tactiek toe, die hij had uitgestippeld."

Be Fair, begin jaren vijftig, samen in het veteranenteam. Links staand, Ton van Putten, zittend in het midden, Herman.

"De winter van '40 hebben we samen veel geschaatst, zoals in januari de molentocht in de Zaanstreek. Ook reden we de Elfmerentocht van 70 km, die in januari dat jaar voor het eerst werd uitgeschreven. Er meldden zich met prachtig helder weer zo'n 1300 ridders uit het hele land, om vanuit Sneek over meren en langs zeven van de Friese elf steden te schaatsen. De tocht was een mooie test om te zien hoe onze conditie was. En die bleek prima, we waren zelfs kort na de winnaar binnen. Daar ook hoorden we van de Elfstedentocht, in die tijd een echt Friese aangelegenheid. Op 30 januari was 't zover. We hebben onze werkafspraken afgezegd en zijn op de bonnefooi met de trein naar Leeuwarden vertrokken. In Zwolle, waar we moesten overstappen, hadden we een aardige ontmoeting in de trein, met een ouder heertje (in maart werd hij 61 jaar). Het bleek dat we tegenover de beroemde schaatsenrijder Coen de Koning uit Arnhem zaten. Hij was in zowel 1912 en 1917 als eerste wedstrijdrijder uit de Elfstedentocht te voorschijn gekomen. Dat maakte hem

minder geliefd bij de Friezen, die hadden liever een Fries zien winnen. Als een lopend vuurtje ging daarop de mededeling rond: "De Koning zit in de trein!!"

Coen de Koning als winnaar van de Frieschen Elfstedentocht gehuldigd door het bestuur van de IJscub in Arnhem

De Koning vertelde dat hij ook aan deze tocht, van 1940, zou deelnemen en dat hij er op gebrand was weer de eindstreep te halen. Hij gaf ons alle mogelijke adviezen over de kleding, voeding, het ijs, maar vooral hoe we moesten schaatsen. Helaas heeft hij onderweg moeten opgeven, dat zal voor hem een grote teleurstelling zijn geweest. Wij hadden 't eerlijk gezegd niet gedacht, hij kwam op ons nog fit over. Onderweg, bij elke controlepost, hebben we geïnformeerd of hij al gepasseerd was. Maar overal kregen we een ontkennend antwoord."*

HOTELLETJE

"Toen we tegen de avond in Leeuwarden aankwamen, waren alle logiesgelegenheden propvol. Maar we hebben toch nog in een hotelletje onderdak gevonden, een kamer met twee bedden. We zijn ons daarna pas rond een uur of 11-12 die avond gaan inschrijven, net voor sluitingstijd waren we in het bovenzaaltje van de beurs. Ze waren al aan 't inpakken, we hebben ons voor de wedstrijd en dus niet voor de toertocht ingeschreven, niet echt wetend wat het verschil was. Dus is het toeval dat we bij de wedstrijd terecht kwamen. Onze inschrijfnummers (806-807) stonden allebei op naam van K. van Putten, Bussum; in de drukte en

het lawaai hebben ze de A en H waarschijnlijk niet verstaan. Na ons zijn er toch ook nog zo'n honderd man ingeschreven." Er deden dat jaar 3404 schaatsers mee, van wie 911 wedstrijdrijders.

JAEGER-ONDERGOED

"We schaatsten op Noorse schaatsen van het merk 'Hagen'* We hadden Jaeger ondergoed van Jansen & Tilanus, gekocht bij Haakman, een manufacturen winkel in de Nassaulaan (Bussum). In die straat kocht ik ook mijn racketjes (tennisrackets, in de dertiger jaren werd oom Ton Nederlands clubkampioen met het competitieteam van TC Het Spieghel uit Bussum). Over de lange wollen onderbroeken droegen we een oude smokingbroek. Verder een wollen hemd, een trui, daarover een krant, en daar weer overheen nog een trui. Ons gezicht, en handen en voeten, hadden we met vaseline ingevet.

's Morgens vroeg bij -9 Celsius werden we gewekt en moest je met ruim 900 man vóór half vijf verzamelen in de Harmonie. Het was ijsig koud er stond een halve Noordooster storm. De controlekaarten en een nummerband (die je goed zichtbaar moest dragen) hadden we bij inschrijving al ontvangen. Ook kregen we nog een extra controlekaartje - Start Snakkerburen geheten - dat we na het volbrengen van de tocht moesten laten zien, als bewijs dat we de startcontrole waren gepasseerd en niet ergens anders aan de tocht begonnen waren.

Voor het startsein werd gegeven, voelden we hoe iedereen stond te dringen. Vooraan vloekten en schreeuwden ze, iemand riep "se fliege aanstonds deur de glazen, de deuren gane der royaal uut!" Het leek ons allemaal nogal professioneel, vooral de schaatskleding van sommigen, we schrokken ervan. Maar er waren ook deelnemers op kunstschaatsen, die geen idee hadden wat een tocht van 200 km betekent. Vóór Sneek lagen de meesten van hen er al uit.

We merkten ook dat veel mensen om ons heen ervan overtuigd waren de wedstrijd te gaan winnen. Nogal opmerkelijk, later onderweg kwamen we zulke rijders soms huilend in het riet tegen."

Hagen-noren van Ton van Putten, waar hij tot 85 jaar op heeft geschaatst. In bezit van kleinzoon Oene van Brunschot.

DOOR HET DONKER

"Klokslag 5 uur gingen de deuren van de theaterzaal open, en het viel ons op dat de beste rijders, 'de keien', zich vlak bij de deur hadden opgesteld om als eersten weg te zijn. De start kon niet op de stadsgracht achter de Harmonie gehouden worden zoals aanvankelijk het plan

was; het ijs bij de Vrouwenpoortsbrug was daarvoor niet sterk genoeg. Warme lozingen van het Provinciaal Electriciteits Bedrijf hielden er de Dokkumer Ee open.

Daardoor moesten we bijna anderhalve kilometer in het donker door Leeuwarden lopen naar de vertrekplaats Schenkenschans op de Zwette. Bij de Cichoreifabriek van Bokma de Boer waren schijnwerpers opgesteld en langs de trekweg stonden banken, waar wij onze schaatsen onder konden binden. Toen wij om half zes over de Zwette afreden, waren de favorieten al op weg.

Het was vinnig koud. Twinkelende lichtjes van lantarens zorgden voor wat zicht, van achteren kwam schimmen ons voorbij. Hier en daar hoorden we, dat wel, een harde smak of een vloek. En twee mannen waren in het donker op elkaar gebotst. “Z’n poot ligt in tweeën”, riep iemand zenuwachtig. Sommigen remden af, anderen scheurden vloekend door. De toerrijders waren inmiddels ook vertrokken, hun starttijd was half zes, dus een half uur na ons.

KEIHARD IJS

Het ijs was keihard, al gauw lag Leeuwarden achter ons. Rustig en regelmatig met grote slagen schoten wij in het stikdonker over het ijs. Mijn ogen waren gelukkig snel aan de diepe duisternis gewend.

Herman in actie, met zijn kenmerkende Hollandse, lange slag.

De grote strijd was nu echt begonnen, met een krachtige noordooster in de rug gingen we recht op Sneek aan. In Scharnegoutum riepen werknemers van een zuivelfabriek ons toe: “Hoi mannen, zijn jullie Friezen?”. We antwoordden met: “Nee Hollanders...”

Routekaart van de 200 km tocht van 1940. Rode stippen geven de elf Friese steden aan. Bij Bartlehiem, 14 km voor Dokkum (rechtsboven) werd hun verboden verder te rijden.

De aankomst na 30 km in Sneek was alleraardigst, de Waterpoort was feeëriek verlicht, het was indrukwekkend zoals de stroom van schaatsenrijders daar onderdoor schoot. Aan de kant stonden overal dikke drommen volk, mensen die je aanmoedigden en applaudisseerden. En daar was ook de eerste controlepost, in een loods naast café Bokma. Er stonden mensen klaar met warme kwast, maar we hadden geen trek, we wilden dóór.”

“Er was sowieso overal veel publiek op de been. En ik moet zeggen: de bevolking had zich enorm uitgesloofd om ‘t de rijders naar de zin te

maken. Zo hadden de inwoners in Sneek, waar we ergens moesten overstappen, trottoirs nat gespoten en zo als 't ware een ijsbaan door de stad aangelegd. Daardoor hoefden we onze schaatsen niet af te binden. En bij plaatsen waar de controle niet op het ijs was, hadden ze stro neergelegd.”

IJSSCHOTSEN ALS SPEREN

“Toen het daglicht begon door te breken, was het een prachtig gezicht, we reden langs onafzienbare weilanden. Wel voelde 't soms eenzaam, een brandende zaklantaren in de sneeuw, wind die almaar in kracht begon toe te nemen. Maar toch, in een ommezien hadden we IJlst bereikt. De Wymerts naar Osingahuizen was helaas bar slecht; een melkschouw had er vlijmscherpe schotsen in het ijs gesneden, die als gemene speren omhoog staken.

Maar toch, het leek wel of we steeds beter gingen schaatsen; naar Woudsend en Sloten hadden we de wind in de rug, dat had er natuurlijk mee te maken. In Sloten stempelden we weer af in een café Bokma. In het paarsblauwe ochtendgloren verbleekten intussen de sterren. En verder was het nog altijd verschrikkelijk koud. De uitgestrekte meervlakte van Sloten naar Stavoren namen we in vliegende vaart.

Onderweg, even buiten Balk, werden we toegejuicht door schoolkinderen. Met z'n tweeën achter elkaar rijdend, passeerden we menig rijder, maar, dat wel, zelf werden we even vaak gepasseerd.

Verder herinner ik me nog onvergetelijke vergezichten over weiden en beemden, maar ook scheuren in het ijs waar je steeds heel attent op moest zijn. Alle bruggen die maar ophaalbaar of draaibaar waren, stonden open, het verkeer moest wachten tot er even geen rijders waren. De typische oude Friese stadjes naast de liefelijke dorpjes, ook dat kwam allemaal voorbij. En wat is Gaasterland toch mooi: scherp zoals de torens, boerderijen, en bomen zich daar tegen de horizon aftekenden.”

PLAT OP EEN SLEE

“In Woudsend moesten we onder een heel laag bruggetje door. De inwoners hadden er een platte slee gelegd, met aan weerskanten lange touwen. We hoefden niets anders te doen dan ons plat op de slee te laten

vallen en zo trokken ze ons onder de brug door. In Hindeloopen boden meisjes in klederdracht ons een reepje aan en ook werd ergens kauwgummie uitgedeeld; de hele bevolking leefde mee, alle hulde. Van de Oude Kar, een uitloper van de Fluessen, gingen we daarna op weg naar de Galamadammen. Tot Stavoren was het een prachtige tocht geweest, onze Hagen-noren hielden het uitstekend.

In Stavoren zag het zwart van de mensen. Aan weerskanten stonden auto's met ontstoken lichten te claxonneren. Toch was het al bijna licht. Er hing een voelbare spanning. Hoog in een hellingkraan van een scheepswerf hing een jongen die de rijders natuurde. “Stempelen bij het Hindelooper paviljoen”, riep hij.

Van Stavoren naar Harlingen kregen we niet alleen de volle noordoosten wind tegen, maar ook waren op dit traject de banen dik ondergestoven. We kregen te maken met veel kwalsterijs of sneeuwbroei, ijs dat door de sneeuw die erop lag weg dooide. Dat viel niet mee, maar eerlijk gezegd hebben wij op dit traject het beste gereden, en heeft niemand ons ingehaald. Hier brak ook even de zon door. Ik geloof dat dat de enige keer was die dag.”

PAL TEGEN

“Zo bereikten we Hindeloopen. Op de oude Oostervaart, iets voorbij het stadje, hadden we voor het eerst de wind pal tegen. We trokken verder over de Dijkssloot naar Workum. Daar, op de Dolte, was iemand met zijn kop tegen de Begijnenbrug geslagen. De brug had steeds open gestaan, maar toen hij even gesloten werd om een melkwagen door te laten, boog het slachtoffer zich een seconde te laat. Een sneeuwduin had het bloed opgezogen, de man was op een ladder weggedragen. Trouwens, heel belangrijk is een goede tijdsindeling, en Herman was wat dat betreft een hele goede, hij was met tennis ook mijn coach. Ik heb zeer veel aan hem te danken.”

ZWAARSTE GEDEELTE

“Om ongeveer 2 uur waren we in Harlingen. Daar moesten we 20 minuten door de stad lopen en schoten de mensen op ons toe, om te helpen de schaatsen af te binden. Op dat punt in de route denk je: we moeten

nog een klein rukje, maar nee, het zwaarste gedeelte moest nog komen. We hadden uitgerekend om rond 7 uur 's avonds in Dokkum te zijn. We verzamelden alle energie en zetten door tot Franeker, een ijskoude wind blies ons intussen recht in het gezicht. We merkten dat we, ondanks alle voorzorgen, toch nog niet voldoende gekleed waren. We hadden bij vertrek op een beetje dooi gerekend, maar 't pakte heel anders uit. En ik ontdekte dat een van mijn vingers bevroren raakte, en dat kan zeker een tandarts toch niet hebben. De beste manier om daar van af te komen, is inwrijven met sneeuw, je armen strekken en met kracht om je lichaam slaan, tot je vingers gaan tintelen. Nooit onder warm water of op de kachel. Maar ach, sneeuw was er dat jaar genoeg... In Franeker waren de mensen als door het dolle heen, omdat als eerste van de wedstrijdrijders de Franeker Auke Adema de controle was gepasseerd. Adema stond in zijn woonplaats bekend als Auke Lor, hij was de zoon van een lompenhandelaar. We stempelden bij café F.Saakstra en hadden intussen ruim 130 km afgelegd."

ALS EEN DEKEN

"Na Franeker begon de ellende pas goed. Op de Dongjumervaart lag de sneeuw in kolossale duinen dwars over de baan. Het leek een eeuwigheid te duren voor we het torentje van het plaatsje Ried zagen opdoemen. Even verderop, in Berltsum, stond een groot bord dat wij 142 km hadden afgelegd. Dat betekende: nog 58 kilometer te gaan. Als er geen sneeuw op de baan lag, smoorden de schaatsen in een mengsel van stuifsnieuw en zand dat over de vlakke akkerlanden als een deken kwam aanwaaien. Het stak in je ogen en maakte het ademen moeilijk. Op de Blikvaart, onder Sint Annaparochie, werd het een kwestie van overleven. We moesten ons verscheidende keren dwars door een sneeuwduin zien te worstelen. En de Finkumervaart werd een zelfs zeer zwaar traject, zelfs de tijd leek bevroren. We hoorden dat hier zelfs iemand was dood gevoren. Met goede moed zetten wij toch door. Maar rond 5 uur, bij een boerderij in Barthlemhiem, kwam er voor ons toch een eind aan de tocht; we kregen meegedeeld dat we niet verder mochten rijden. Het bestuur van de Vereniging voor de Elfstedentocht had laten weten dat het niet langer verantwoord was de deelnemers naar Dokkum door te laten gaan. We hadden zowat een etmaal gereden."

ALS NAPOLEON

"We zijn toen met auto's opgehaald, en zijn naar Leeuwarden gebracht. Zo ongeveer moet de terugtocht van Napoleon uit Rusland geweest zijn. En toch voelden we ons nog vrij fit. Zwaar vermoeid waren we niet, zeker niet in de benen, wel in het bovenlijf, van het voorover buigen en het optornen tegen de wind. Daarom zijn we de volgende ochtend in Leeuwarden nog even naar een dokter geweest; de wachtkamer zat vol met zo'n dertig man met dikke ogen. Overigens, onze noren hadden zich uitstekend gehouden, er waren deelnemers van wie de ijzers helemaal verbogen waren. Na de tocht van 1940 heeft 't de Elfsteden Vereniging veel tijd gekost een nacontrole te houden. Er was fraude gepleegd, er waren rijders die stukken per auto of taxi hadden afgelegd. Weer terug in Bussum volgde het interview met de Bussumsche Courant. Als reactie kregen we na verloop van tijd van veel familie en vrienden de vraag of we het Elfsteden-kruisje al hadden ontvangen. Weliswaar hadden maar 27 rijders Leeuwarden kunnen bereiken, maar

omdat wij toch tot bij Bartlehiem waren gekomen, en verder rijden daar onmogelijk bleek, behoorden we tot de weinige rijders die ook recht hadden op het officiële kruisje. Toen die er bijna een jaar later nog steeds niet waren, hebben we het Elfsteden-bestuur een brief geschreven. Het antwoord van de voorzitter Hepkema kwam gelukkig wel snel. En niet lang daarna zaten ook de kruisjes bij de post.”

Het snelle antwoord van Mindert Hepkema, voorzitter van de Elfsteden Vereniging, op de brief die Ton en Herman januari 1941 verstuurd.

DE TOCHT VAN '41, HELAAS ZIEK

De eerste oorlogswinter, van '40 naar '41, bracht weer veel kou, met ook veel vorstdagen, herinnert oom Ton zich. “En juist die winter hadden we extra hard getraind en veel tochten samen gereden. We hoopten dat als er weer een Elfstedentocht zou komen, we een goede tijd zouden rijden. Ja, we mochten echt optimistisch zijn: zoals ik vertelde, reden we als voorbereiding de Elfmerentocht die langs zeven Friese steden leidt.

Zo'n tien minuten na de winnaar stonden we al aan de finish. Kort daarna, op donderdag 6 februari 1941, had het echte werk moeten volgen: de zevende Elfstedentocht. Maar helaas, we lagen die dag allebei met griep en hoge koorts in bed. Dat jaar is door het goede weer en de kwaliteit van het ijs door veel schaatsers de tocht uitgereden. Maar ja, wij waren daar dus niet bij.”

1942, MINDER GETRAIND MAAR FIT

“Onvoorstelbaar als je naar de ijsgeschiedenis kijkt, maar de winter van '41 op '42 hadden we weer zo'n mooie schaatswinter,” vervolgt oom Ton zijn terugblik in de tijd. “Je vader en ik hebben toen opnieuw samen heel wat tochten gereden. De winter van '42 was zelfs nog strenger dan de twee vorige. Op een paar korte onderbrekingen na vroom het dat jaar twee en een halve maand aan één stuk.

Oom Ton: “Pas op 14 maart, de dag voor Jeannettes verjaardag, sloeg het weer om. Ik was toen verloofd met je tante Jeannette, we zijn in het voorjaar van '42 getrouwd.

De Elfsteden Vereniging had in dat oorlogsjaar van '42 al wel vergaderd, maar nog niet besloten welke dag de tocht gereden kon worden. Wel stond vast dat men eventuele bezwaren van de Duitse bezetters tegen het doorgaan, opzij zou schuiven.

Maar toen ineens had een journalist van de Leeuwarder Courant de volkomen willekeurige datum van 22 januari voor een nieuwe Elfstedentocht in zijn krant gezet. Tot verbazing van het bestuur en rayonhoofden, die dat de volgende dag lazen.

Maar ja, ze gingen akkoord: die 22ste januari stond de achtste Elfstedentocht op het programma; blijkbaar was het ijs dik genoeg. Een oom van Jeannette, Reinhard Tombrock, oud directeur V&D Leeuwarden, heeft toen gevraagd of we bij hem in Leeuwarden kwamen logeren.

Via Thor, onze gym club, hadden de broers Deiters zich bij ons aangesloten, zij logeerden bij een schoonzoon van Tombrock, de nieuwe directeur van V&D Leeuwarden. We waren niet zo goed getraind als het jaar ervoor, toen we door ziekte dus helaas niet mee konden doen. Maar ook in '42 hebben we ons weer ingeschreven voor de wedstrijd. De broers Deiters deden mee aan de toertocht, zij waren betere skiërs dan schaatsers.”

HAVERMOUTPAP

“Ruim op tijd werden we gewekt, de familie Tombrock had een Fries meisje in dienst. Ze heeft voor ons ontbijt een havermoutpap gemaakt, waar we de tocht op hebben uitgereden. Zoiets heb ik nooit meer gegeven, zo lekker en dus ook voedzaam was die pap.

Het was een pikdonkere nacht, ook door de verplichte verduistering in de stad. Om 6 uur vertrokken we vanuit de Harmonie en moesten eerst zo'n anderhalve kilometer door de stad rennen naar de startplaats. Die bevond zich, net als twee jaar eerder, op de Schenkenschans aan de Zwette.

Het was die nacht koud, met een minimum temperatuur van -16, en overdag kwam de temperatuur niet boven -10. Er deden dat jaar een kleine duizend wedstrijdrijders mee, en ook honderden vrouwen hadden zich als toertochter ingeschreven.”

Het bewijs: A.C. en H. van Putten hebben de Elfstedentocht van 1942 volbracht als wedstrijdrijders (deze info gekregen via Elfsteden Vereniging).

EIERSTRUIF

“Jeannette had van haar vader een heupflesje geleend, dat hij gebruikte bij de jacht. Ze had cognac met eieren voor me geklutst en in dat flesje meegegeven voor onderweg, een lekkernij die ik achter in mijn smokingbroek heb gestopt. Maar we waren nog niet Leeuwarden uit, of ik kwam in een scheur terecht, en viel in het donker op m'n gat. Dus heb

ik de hele tocht met eierstruif op m'n billen gereden. We hadden suikerklontjes en rozijnen mee, er was onderweg weinig te krijgen en alles was op de bon. En we dronken veel, overal stonden Friezen klaar met kannetjes koffie of warme thee.

Het was een prachtige, koude winterdag met weinig wind, in vergelijking met de twee jaar daarvoor, werd 't een milde tocht. Zo hadden we nu geen last van sneeuw op het ijs, en het ijs zelf was mooi glad. De tocht had overigens geen dag later moeten plaatsvinden, want toen was het fraaie schaatsweer voor een paar dagen voorbij. De winnaar van zowel de 1940 als de 1941 tocht, Auke Adem, lag dit keer ziek in bed. Zo nu en dan vroegen we hoe ver het nog was tot de volgende stempelplaats. We moesten heel goed opletten, er is dat jaar door deelnemers, ook door de koplopers, meerdere keren een verkeerde kant op geschaatst.”

“We hebben ons kruisje gekregen, wat inhoudt dat we binnen twee uur na de winnaar in Leeuwarden op de stadsgracht aan de voet van de Oldehove zijn aangekomen. Alleen wedstrijdrijders met een maximale overschrijding van twintig procent van de rijtijd van de winnaar komen in aanmerking voor het Elfstedenkruisje.*

In '42 was Sietse de Groot uit Weidum als eerste aan de eindstreep, in een recordtijd van 8.44 uur. In totaal kwamen 277 wedstrijdrijders op tijd binnen, wij ook, en zo hebben we ons kruisje verdiend.”

Het Elfstedenkruisje uit '42 van Ton van Putten, één van de twee die hij behaalde. Rechts de deksel van het fraaie opbergdoozje. Op de achterzijde van het kruisje staat 22-1-1942 gegraveerd. In bezit van kleinzoon Olivier van Gool.

“Na onze binnenkomst werden we heel hartelijk ontvangen door onze gastheer Tombrock. Die belde meteen enthousiast en trots zijn schoonzoon in Franeker: “Die van mij zijn binnen!”, pas uren later werd er teruggebeld. Maar, de gebroeders Deiters zijn wel voor 00.00 uur, en dus op tijd, binnengekomen op de Bonkevaart in Leeuwarden. Van de 3862 toerrijders voltooiden 3669 de tocht, een record percentage.

Tochten met je vader heb ik later nog wel gereden, maar met een druk bureau en een praktijk hebben we nooit meer aan de Elfstedentocht meegedaan.” Als ik oom Ton vraag of hij tijdens deze barre tochten niet aan ophouden heeft gedacht, is zijn antwoord: “Och, kind dat kan ik me niet herinneren, maar ook niet voorstellen.”

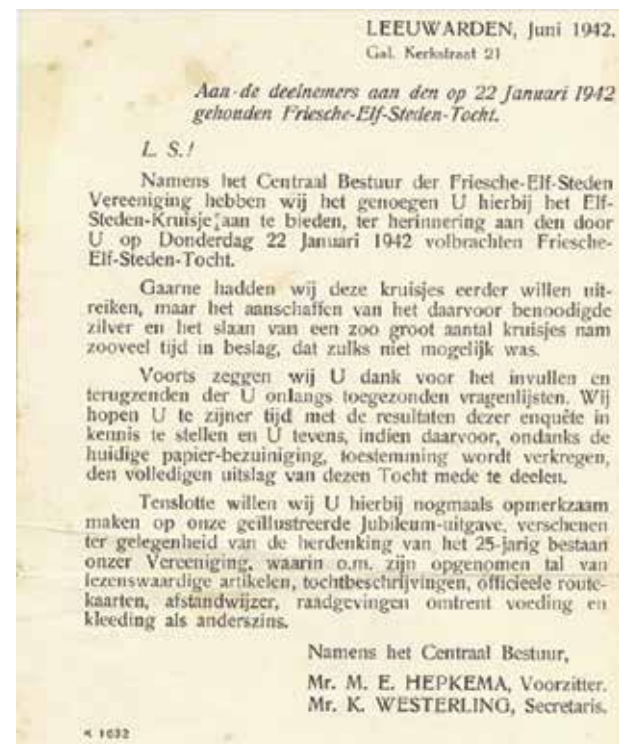

De Elfstedenkruisjes van Herman, verdiend in '40 en '42.

HELE DAG DE RADIO AAN

In oktober 1945 trouwde Herman met Marga Janus uit Amsterdam en startte hij zijn eigen architectenbureau, thuis op de Gooilandseweg 4 in Bussum, waar hij tot zijn dood, 5 februari 1966, heeft gewoond en gewerkt.

Als de Elfstedentocht gereden werd, dan stond bij ons thuis de radio in zijn werkkamer, de hele dag aan. Een van de laatste herinnering aan mijn vader is de tocht die we met hem bij de molen in Ankeveen maakten. Soms stapten we aan het eind van de straat op, bij de Bredesloot. Vandaar schaatsten we via de Karnemelksloot door de weilanden naar de molen. Mijn moeder heb ik nooit zien schaatsen, die was al druk om ons, de zes kinderen, te kleden en de onderbinders te verzorgen voor zo'n dag.

De begeleidende brief bij de toegestuurde kruisjes van 1942.

TOT VER IN DE TACHTIG

Oom Ton heeft nog tot ver in de tachtig met zijn kinderen en kleinkinderen geschaatst, hij is een half jaar voor zijn 100ste verjaardag overleden. Zijn geheugen was die laatste periode slecht, maar als je het over zijn broer Herman en schaatsen had, kwam er vaak een herkenning of herinnering boven. Hij heeft zijn Hagen-noren waar hij zijn tochten op heeft gereden en natuurlijk zijn Elfstedenkruisjes altijd bewaard, net als Herman dat gedaan heeft. Een jaar na het overlijden van tante Jeannette overleed Oom Ton en had Emeliet, zijn jongste dochter, op zijn kist een enorme schaats van bloemen gemaakt.

Francien in 't Veld-van Putten, juni 2020

Naast wat oom Ton mij vertelde, heb ik voor deze tekst gebruik gemaakt van:

- Interview met oom Ton en papa in de Bussumsche Courant van 1 februari 1940. Titel boven het (voorpagina)artikel: *Twee Bussummers dingen mee in Elfstedentocht*. Ondertitel: *Het verhaal van de heren Van Putten*.
- Wikipedia en www.elfstedentocht.frl, de officiële website van de Elfstedentocht-vereniging,
- Handgeschreven boek, met de Elfstedenervaringen van burgemeester Ridder van Rappard uit Olst. (Dit boek ligt in het schaatsmuseum te Hindeloopen)
- *Helden van de armoede*, schaatsverhalen van Hylke Speerstra.

NB Voor elke schaatsliefhebber ook zeker de moeite waard: de website www.schaatshistorie.nl

TOEGIFT

- * COEN DE KONING, geboren Edam 30 maart 1879, overleden Breda 29 juli 1945. Jaap Eden was de eerste wereldkampioen hardrijden, Coen de Koning werd tweede. Maar in 1905 tijdens de WK hardrijden, won de Koning op alle afstanden overtuigend. In 1906 vestigde hij in Davos een werelduurrecord dat bijna vijftig jaar overeind bleef, 32.370 m. Toch lijken nog altijd de twee Elfstedentochten 1912 en 1917 die hij op zijn naam schreef meer tot de verbeelding te spreken. Bij de tocht van 1912 werd hij met een tijd van 11 uur en 40 minuten de winnaar. Na afloop werd hij door Jan Ferwerda, een achtervolger, ervan beschuldigd dat hij zich had laten voorttrekken door een gids. Dit officiële protest werd afgewezen, maar De Koning vond dat zijn goede naam was besmeurd en zei dat hij dit Ferwerda nooit zou vergeven. Vijf jaar later meldde De Koning zich aan de vooravond van de elfstedentocht van 1917 in Leeuwarden. Hij zei dat hij slechts op doorreis was, en niet zou deelnemen. Maar toen hij vernam dat Ferwerda wel meedeed, besloot hij toch mee te doen. Hij verpletterde de concurrentie in nieuwe recordtijd van 9 uur en 53 min, en had daarmee zijn titel met succes verdedigd.

Zijn voorsprong op de nummer twee was 27 min en zelfs 1 uur en 56 min. op Ferwerda. Volgens oom Ton was Coen de Koning in Friesland niet populair, omdat ze daar liever een Fries als winnaar zagen.

- * Het was HARALD HAGEN die als eerste gebruik maakte van een metalen buis om de schaatsijzers in vast te klemmen. Op schaatsen van Hagen staat de rijder met de tenen lager dan met de hiel. Deze schaatsen werden ontwikkeld in de metaalfabriek van Hagen in Noorwegen. Dit was geruime tijd de standaard schaats voor de Nederlandse hardrijders. Deze ontwikkeling werd in Nederland opgepikt door Co. Lassche die in 1937 de eerste Nederlandse ‘stalen noren’ maakte.
- * TOERRIJERS moeten, om in aanmerking te komen voor het kruisje, voor 00.00 uur aankomen in Leeuwarden. Alleen wedstrijdrijders met een maximale overschrijding van 20% van de rijtijd van de winnaar, komen in aanmerking voor het Elfstedenkruisje.
- * De oude heren Anton Dreesmann en Willem Vroom waren getrouwd met de zusjes HELENA EN CISCA TOMBROCK uit Franeker.

In 1940 werden leren handschoenen afgeraden en WOLLEN WANTEN aanbevolen. In leren handschoenen zweten je handen, waardoor ze kunnen bevriezen en dan ook je vingers. Leren handschoenen worden hard van zweet waardoor je geen vat op het ijs kan krijgen als je er doorzakt. Met wollen handschoenen zal het zeker sneller lukken er uit te klauteren.

In de tocht van 1942 reed 84% van de toerrijders en 66% van de wedstrijdrijders op houten schaatsen. Na de tocht van 1942 hebben de deelnemers een VRAGENLIJST gekregen. Deze is door 97% van de rijders ingevuld en teruggestuurd (brief juni 1942, van het Centraal Bestuur). Metalen schaatsen werden van medische zijde afgeraden om tochten op te rijden, er werd aangevoerd dat deze schaatsen de warmte van de voet naar het ijs zou geleiden. Uit het antwoord na de '42 tocht vond deze opvatting geen bevestiging.

Herman van Putten en Marga Janus bij het verlovingsdiner van haar zusje Toetie Janus met Rudy Vroom
Amsterdam 18 december 1941.

Ton van Putten met Jeanette Vroom bij het verlovingsdiner van haar broer Rudy met Toetie Janus
Amsterdam 18 december 1941.

